

dr hab. Ilona Urych, prof. ASzWoj

Podstawy bezpieczeństwa społecznego. O tożsamości narodowej

Problem tworzenia i wzmacniania bezpieczeństwa społecznego, jako jednej z dziedzin bezpieczeństwa narodowego, związany jest z narodem i państwem. Deskrypcja tych terminów przez badaczy nauk o bezpieczeństwie¹ prowadzi do refleksji o **istotnym znaczeniu tożsamości narodowej**. Aby wyjaśnić owe powiązania, analizie poddano terminy: „tożsamość”, „tożsamość społeczna” i „tożsamość narodowa” oraz wskazano ich elementy konstytutywne, które współcześnie ulegają przeobrażeniom.

Pojęcie „tożsamość” sięga początku XX wieku i badań takich uczonych, jak Boris Sidis i Simon P. Goodhart², a następnie ich upowszechnienia przez: Anselm L. Strauss³, Erving Goffman⁴, Peter L. Berger⁵, Erik H. Erikson⁶. Dzisiejsza perspektywa naukowa oscyluje głównie wokół teorii ostatniego z nich. Według Eriksona⁷ **tożsamość to względnie stabilna autoidentyfikacja jednostki, pozostawanie ze sobą w ciągłości, a także w relacji z innymi ludźmi, co kształtuje się podczas funkcjonowania człowieka w kolejnych okresach jego życia.** Tym samym tożsamość rozwija się po przez łączenie dziecięcości z dorosłością, dzięki doświadczaniu integralności przy przezwyciężaniu kryzysów, towarzyszących przejściom z jednego okresu życia w drugi, wchodzeniem w dojrzałość i funkcjonowanie w społeczeństwie.

Definiowanie tożsamości okazało się ważne nie tylko do określenia i opisu jednostek, ale także i wspólnot. Dalsze badania wskazały, że jednostki i grupy podczas swego trwania

¹ Szerzej na ten temat zob.: W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. system*, Warszawa 2011, s. 21–22; M. Kuliczkowski, *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Warszawa 2013, s. 27; R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania strategię*, Warszawa 2006, s. 14.

² B. Sidis, S. P. Goodhart, *Multiple Personality. An Experimental Investigation Into the Nature of Human Individuality*, New York 1905.

³ A. L. Strauss, *Mirrors & masks: the search for identity*, Glenoce 1959.

⁴ E. Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Edinburg 1959.

⁵ P. L. Berger, T. Luckmann, *The social construction of reality : a treatise in the sociology of knowledge*, New York 1966.

⁶ E. H. Erikson, *Identity: youth and crisis*, New York 1968.

⁷ E. H. Erikson, *Tożsamość a cykl życia*, Poznań 2004.

nieuchronnie ulegają licznym zmianom, zachowując przy tym pewne cechy stałe, decydujące o tym, kim lub czym są i jednocześnie cechy wyróżniające je spośród innych jednostek i grup. Diagnoza takiej zależności pozwoliła na rozpatrywanie tożsamości w odniesieniu do pojedynczego człowieka (tożsamość jest świadomością siebie, określaną przez cechy, fakty, cechy i dane personalne, które pozwalają zidentyfikować daną osobę) i do społeczności (tożsamość to świadomość wspólnych cech danych jednostek, ich poczucie jedności i równości mimo występujących różnic)⁸.

W kształtowaniu się tożsamości osobistej istotny jest zatem nie tylko czas, ale także ludzie, z którymi jednostka wchodzi w relacje. Dlatego też **człowiek posiada nie tylko tożsamość osobową, zwaną osobistą lub indywidualną, ale i tożsamość zbiorową, zwaną społeczną**. Zgodnie z teorią tożsamości społecznej Henri Tajfela i Johna Turnera⁹ **jednostka posiada kilka tożsamości społecznych, które rodzą się w wyniku przynależności do różnych grup społecznych, kiedy przynależność do tych grup stanowi pewną wartość i jest naładowana emocjonalnie**. W tym ujęciu przez pryzmat tożsamości społecznej można wyjaśnić zachowania międzygrupowe. Analizie poddawany jest status grup, postrzegana legitymizacja i stabilność tych różnic w statusie oraz postrzeganej możliwości przejścia z jednej grupy do innej.

Ponieważ rola i miejsce jednostki w społeczeństwie są zmienne, również **tożsamość indywidualna i społeczna ulegają przeobrażeniom**. Mają one wymiar subiektywny (poczucie tożsamości) i obiektywny (zaklasyfikowanie jednostki przez innych). **Tożsamość zbiorowa nawiązuje przy tym do tożsamości narodowej**, ponieważ naród to jedna z podstawowych grup społecznych¹⁰.

W perspektywie antropologicznej tożsamość narodowa określa przynależność do grupy etnicznej. Zbiorowość etniczna odznacza się ponadto spójnością i silnymi więziami społecznymi jej członków, co skutkuje m.in. świadomością ostrego podziału na my i oni. W rozumieniu tym „my”, czyli członkowie danej etny, wyposażeni są w cechy szczególne, tylko nam

⁸ I. Gątrek, *Kim Jestem? Czyli o kształtowaniu tożsamości dziecka*, Warszawa 2008.

⁹ H. Tajfel, J. C. Turner, *The social identity theory of intergroup behaviour*, [w:] *Psychology of Intergroup Relations*, red. S. Worchel, W. G. Austin, Chicago 1986, ss. 7–24.

¹⁰ Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

właściwe, a przy tym rażąco odróżniające nas od wszystkich innych.¹¹ Sytuacja to powoduje, że są **narody, w których funkcjonuje wiele grup etnicznych**. W Polsce są to np. Ślązacy, Kaszubi czy Górale.

Z kolei w ujęciu politologii tożsamość narodowa łączy się z byciem obywatelem kraju oraz przyzwoleniem na to, by działaniami jednostki kierowały **poczucie odpowiedzialności, lojalności i solidarności względem kraju i innych obywateli**¹². Według myśli specjologicznej tożsamość narodowa „to zbiorowa samowiedza zbiorowości narodowej, jej samookreślenie, tworzenie własnego obrazu i cała zawartość, treść samowiedzy, a nie z zewnątrz konstruowany obraz charakteru narodu”¹³. Natomiast Zbigniew Bokszański¹⁴ **definiuje tożsamość narodową jako złożony układ, składający się z: komponentu poznawczego, który zawiera wiedzę o „nas” i o „innych” oraz o różnicach dzielących „nas” od „innych”, zespołu postaw i stosunku do własnego narodu, wyrażającego się w poziomie satysfakcji z przynależności do danego narodu, a także obszaru emocjonalnego, który określa siłę więzi z danym narodem**.

Wielu badaczy podejmuje próby zdefiniowania elementów konstytuujących tożsamość narodową. Przykładowo według Elżbiety Kornackiej-Skwary¹⁵ **czynniki narodotwórcze to: język, symbole narodowe, barwy narodowe, świadomość pochodzenia, historia narodu i jej znajomość, świadomość narodowa, więzy krwi, stosunek do dziedzictwa kulturowego, kultura i sztuka, terytorium, charakter narodowy**. Z kolei Samuel Huntington¹⁶ do kryteriów tych zalicza: dziedzictwo narodowe, czyli historię, która tworzy odrębność narodu, kulturową jednolitość w odróżnieniu od kulturowego zróżnicowania; religię i wiarę będące wartościami ułatwiającymi kulturową partycypację, solidarność społeczną, rozwiązywanie konfliktów oraz etnocentryzm

¹¹ B. Szacka, dz. cyt., s. 247.

¹² K. Błeszyńska, *Tożsamość Polaków w dobie globalnej*, [w:] *Edukacja wobec ładu globalnego*, red. T. Lewowicki, Warszawa 2002, ss. 245–255.

¹³ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 99.

¹⁴ Z. Bokszański, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2007, s. 134-135.

¹⁵ E. Kornacka-Skwara, *Tożsamość narodowa w świetle przemian kulturowych*, „Prace Naukowe AJD. Pedagogika”, 2011, nr XX, ss. 112–120.

¹⁶ S. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York 2011, ss. 147–149.

Tym samym **tożsamość narodowa nie jest pojęciem stałym i jednolitym, a badacze wręcz podkreślają, że niejednokrotnie kształtuje się w momencie poczucia zagrożenia**, zarówno militarnego (np. wojna Rosji w Ukrainie), jak i niemilitarnego (np. pandemia Covid-19). Dodatkowo współcześnie **tożsamość narodową formułują m.in. procesy globalizacji i migracji**, powodując, że z jednej strony ludzie częściej niż do narodowych wyznaczników odwołują się do świadomości globalnej. Z drugiej zaś strony wywołuje to mechanizmy obronne przejawiające się między innymi w dążeniach do zachowania własnej tożsamości, podkreślania znaków kulturowych i symboli, które pozwalają stanowić o innościach, odrębnościach i specyfice. Tym samym **tożsamość narodowa sprzyja działaniu na rzecz dobra wspólnego, w tym na rzecz narodu i oństwa, tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego, świadomości siebie i kategorii, pozwalających identyfikować innych jako „swoich”¹⁷.**

Bibliografia:

- Berger P. L., Luckmann T., *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*, New York 1966.
- Błaszczynska K., *Kryteria polskiej tożsamości narodowej w dobie nomadyzmu*, [w:] *Socjologiczne, kulturowe, językowe i historyczne szkice o polskiej diasporze*, red. J. Leoński, L. Wątróbski, Szczecin 2006, ss. 65–82.
- Błaszczynska K., *Tożsamość Polaków w dobie globalnej*, [w:] *Edukacja wobec ładu globalnego*, red. T. Lewowicki, Warszawa 2002, ss. 245–255.
- Bokszański Z., *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa 2007.
- Domalewska D., Urych I., *Aksjologiczne i antropologiczne uwarunkowania tożsamości narodowej młodych Polaków w świetle badań własnych. Implikacje dla bezpieczeństwa narodowego*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, 2020, nr 1(6), ss. 196–221.
- Erikson E. H., *Identity: youth and crisis*, New York 1968.
- Erikson E.H., *Tożsamość a cykl życia*, Poznań 2004.
- Gątrek I., *Kim Jestem? Czyli o kształtowaniu tożsamości dziecka*, Warszawa 2008.
- Goffman E., *The Presentation of Self in Everyday Life*, Edinburg 1959.
- Huntingrion S., *The Clash of Civilizations and the Remaking of Word Order*, New York 2011.
- Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania strategii*, Warszawa 2006.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. ystem*, Warszawa 2011.
- Kłóskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.

¹⁷ D. Domalewska, I. Urych, *Aksjologiczne i antropologiczne uwarunkowania tożsamości narodowej młodych Polaków w świetle badań własnych. Implikacje dla bezpieczeństwa narodowego*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, 2020, nr 1(6), ss. 196–221.

Kornacka-Skwara E., *Tożsamość narodowa w świetle przemian kulturowych*, „Prace Naukowe AJD. Pedagogika”, 2011, vol. XX, ss. 112–120.

Kuliczkowski M., *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Warszawa 2013.

Sidis B., Goodhart S.P., *Multiple Personality. An Experimental Investigation Into the Nature of Human Individuality*, New York 1905.

Strauss A. L., *Mirrors & masks: the search for identity*, Glenoce 1959.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

Tajfel H., Turner J. C., *The social identity theory of intergroup behaviour*, [w:] *Psychology of Intergroup Relations*, red. S. Worchel, W. G. Austin, Chicago 1986, ss. 7–24.

